

PORCENTAXES DE GALEGO NA PRENSA DIARIA DÚAS CATAS EN OUTUBRO E NOVEMBRO DE 1998

XESÚS FERRO RUIBAL

Centro "Ramón Piñeiro" para a Investigación en Humanidades

A existencia longamente soñada dun xornal integramente escrito na lingua propia de Galicia, durante tanto tempo anunciada por Isaac Díaz Pardo, fixose realidade o día de Reis do ano 1994. Entre o ruxerruxe de que *La Voz de Galicia* e *A Nosa Terra* andaban argallando a creación de cadanseu xornal en galego, apareceu por sorpresa *O Correo Galego*. A criatura naceu onde poucos sabían que se xestaba. A alegría do galeguismo foi explícita durante semanas non só pola realización dunha vella aspiración senón porque se esperaba que, nunha economía de mercado, *O Correo* provocase a aparición doutros xornais en galego e que aumentase a presenza de páxinas en galego nos xornais existentes.

Sen embargo, cinco anos despois teño a sensación de que *O Correo* non foi a locomotora que moitos imaxinabamos. Vento que a existencia deste xornal produciu un encerramento no castelán dos outros xornais, coma se o galego pasara a ser responsabilidade exclusiva do xornal benxamín; a miña impresión superficial é que as outras cabeceiras limitaron o uso do galego tanto en cantidade coma en temas, deixando, naturalmente, as páxinas abertas a insertos pagados nesa lingua.

Esta curiosidade levoume a facer unha pequena medición para unha intervención nas Xornadas da Asociación de Periodistas de Galicia (*O galego nos Medios de Comunicación do século XXI*), que tivo lugar na Toxa os días 30 e 31.10.1998, e que agora fago pública. Escollin daquela tres días que me parecen representativos do que é a media semanal (sábado domingo e luns) e posteriormente decidín buscar datos dun mes enteiro para facer unha comparación con outras xa publicadas. Da primeira medición analizo tamén os contidos; da segunda dou só as porcentaxes finais.

1. *O galego, lingua emerxente*

Razóns políticas, que veñen de moitos séculos atrás, impediron de momento que a lingua galega acadase o máis alto rango das linguas de traballo da Unión Europea. Pero, se non a deixaron acceder a ese clube selecto de linguas, a Comisión recoñece que o galego non é o que se adoita entender por *lingua minoritaria*, xa que os niveis de uso e competencia lingüística dos habitantes de Galicia e o nivel acadado polo seu proceso de normalización danlle a condición de lingua maioritaria no seu territorio natural. O *Euromosaic*¹, ese estudio no que se comparan sete parámetros de 48 linguas *menos utilizadas* da Unión, sitúa o galego no posto número cinco, só detrás de tres linguas estatais: o luxemburgués, o alemán en Nova Bélxica e en Italia (onde é lingua extraterritorial), e mailo catalán en Cataluña; pero por diante de linguas de Estado coma o irlandés, por diante de linguas de Estado noutros territorios (alemán en Dinamarca ou na Antiga Bélxica², francés en Italia, holandés en Francia) e, por suposto, por diante do vasco, do catalán en Valencia e Baleares, do ladino, occitano, galés, frisón e así seguido ata 48. Utilizando un símil futbolístico –que xa usei noutra ocasión– podemos dicir que a nosa lingua non xoga a Liga de Campións pero xoga a Copa da UEFA.

2. *Clientela posible: a capacidade de ler en galego*

Para que a medición do uso dunha lingua por parte da prensa escrita resulte significativa, é dicir, para sabermos se as porcentaxes que atopamos son moito ou pouco, se é posible aumentar ou non esas porcentaxes, non só temos que dispoñer de medicións fiables dese uso na prensa, senón que precisamos saber cal é o grao de competencia

¹ COMISIÓN EUROPEA: *Euromosaic. Producción e reprodución dos grupos lingüísticos minoritarios da UE*. Oficina de Publicacións Oficiais das Comunidades Europeas, Luxemburgo 1996 (Versión galega do Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro, Santiago de Compostela 1996). Este estudio de 158 páxinas é un documento para uso interno dos servizos da Comisión, redactado por Peter Nelde, Miquel Strubell e Glyn Williams, que coordinaron unha ampla rede de especialistas de toda a Unión. Os parámetros que mediron en cada lingua foron o uso no ámbito familiar, a reprodución cultural, a presenza na comunidade, o prestixio, a institucionalización, a lexitimación e a presenza na educación. En todos eles, sobre catro puntos posibles, o galego acadou 3.

² Nova Bélxica refírese ós territorios fronteirizos con Alemaña incorporados a Bélxica en 1919, e a Antiga Bélxica ós territorios fronteirizos con Luxemburgo (Montzener Land, Bocholz e Areler Land) que no século XIX viron mover varias veces a fronteira.

lingüística da Comunidade nesa lingua e cal é o perfil do lector medio de cada xornal (ou, polo menos, do comprador ou compradora, porque é ben sabido que en Galicia un xornal leno moitas máis persoas cás que o mercan, ata o punto de ser un servicio habitual de cafeterías e bares; pero tampouco coñezo nada publicado verbo dese tema³). Pero, se ademais comparamos cos datos da demanda e do uso real desa lingua, poderemos intuír se o grao de presenza desa lingua na prensa escrita diaria corresponde á única decisión empresarial comercialmente posible ou forma parte da liña ideolóxica dese xornal. Nun caso e noutro a razón desa presenza é decisiva para saber ler ese xornal.

Examinemos en primeiro lugar ata onde chegan en Galicia a competencia lingüística, o uso do galego e cales son os desexos lingüísticos dos galegos. O chamado *Mapa Sociolingüístico de Galicia*⁴ ofrecenos información abunda. Vexamos, logo.

Dominio das catro destrezas					
	Efectivo	Nada	Pouco	Bastante	Moito
Entende	97'1%	0'1%	3'0%	48'6%	48'3%
Fala	86'4%	2'3%	12'1%	45'5%	40'1%
Le	45'9%	11'6%	41'8%	31'4%	15'2%
Escribe	27'1%	32'6%	39'9%	18'1%	9'4%

(Fonte: Seminario de Sociolingüística da R.A.G., *Lingua Inicial...*, p. 76, e *Addenda*: táboas 4.1, 4.2, 4.3, 4.4)

Estes non son os mellores datos posibles, para pensar nun xornal en galego. Unha parte importante da poboación galega, un 53%, di que non sabe le-lo galego (11,6%) ou que o le con dificultade (41,8%). É certo, hai unha dificultade. Pero tamén é certo que historicamente ata a chegada da Autonomía, e durante demasiados séculos, a lingua galega estivo prohibida e a sociedade galega non tivo maneira de alfabetizarse en galego, pero que isto mudou coa chegada da Autonomía e a entrada do galego nos estudos regulares. Isto explica non só que un 46% xa di estar en condicións de ler bastante ou perfectamente en galego, dato que non se podía soñar en 1960, senón que ese desequilibrio 53/46 tende a equilibrarse nos últimos decenios, por efecto do crecente prestixio da lingua e da súa presenza masiva no ensino. E é seguro que

³ Algo debe de haber, porque teño oído dicir que os directores, ó elaboraren as primeiras páxinas, tamén teñen en conta se quen merca habitualmente o seu xornal para a familia é home ou muller.

⁴ Seminario de Sociolingüística da Real Academia Galega: *Lingua inicial e competencia lingüística*. R.A.G., A Coruña, 1994. *Usos lingüísticos en Galicia*. R.A.G. 1995. *Actitudes lingüísticas en Galicia*. R.A.G., A Coruña, 1996.

de 1992, data da recollida dos datos, a hoxe mudaron algo xa os datos coa incorporación da xente máis nova, que demostra maior capacidade lectora.

Capacidade lectora por anos	Nada	Pouco	Bastante	Moito
16-25	3'1%	24'3%	42'5%	30'1%
26-40	7'7%	37'7%	36'4%	18'2%
41-65	14'0%	49'6%	26'9%	9'4%
>65	23'5%	52'0%	19'7%	4'8%

(Fonte: Seminario de Sociolingüística da R.A.G., *Lingua Inicial... Addenda*. Táboa 4.3.)

Este cadro evidencia que, se dos maiores de 65 anos só un 24% di saber ler bastante ou moito en galego, entre os menores de corenta anos esa cifra supera o 54% e entre os menores de vintecinco anos chégase ó 72%. E os que están entre os corenta e un e os sesenta e cinco anos chegan ó 36%. Dirase que os novos non mercan xornais en Galicia e responderei que ese é un problema comercial, non lingüístico; en calquera caso, só haberá que deixalos medrar e mañá serán eles os adultos que merquen.

Se das idades pasamos á distribución xeográfica, veremos tamén que o éxodo rural que vivimos non parece xogar en contra, xa que o mundo urbano di ter maior competencia lectora en galego có mundo rural.

Capacidade lectora por hábitat	Nada	Pouco	Bastante	Moito
Urbano	9'1%	32'8%	35'4%	22'7%
Periurbano	10'9%	41'3%	33'1%	14'7%
Vilas	14'2%	41'1%	30'6%	14'1%
Rural 1	10'3%	45'1%	30'8%	13'8%
Rural 2	13'0%	47'7%	28'8%	10'6%

(Fonte: Seminario de Sociolingüística da R.A.G., *Lingua Inicial... Addenda*. Táboa 4.3.)

Interésanos resaltar que as diferencias de domicilio urbano-rural manifestan unha inversión da destreza da lectura fronte á da fala: fálase máis no rural pero lese algo mellor na cidade; e ten interese porque probablemente se le máis na cidade do que no rural.

3. Clientela posible: ¿que desexan os galegos para a súa lingua no futuro?

3.1. A demanda de galego na prensa

Xa hai anos que os xornais galegos imprimen en galego a primeira páxina de dous días significados: o 17 de maio, Día das Letras Galegas, e o 25 de xullo, Día da Patria Galega. Non coñecezo estudio ningún do comportamento dos lectores ante esa primeira páxina en galego: ¿lena ou saltana? ¿Parécelles ben pero prescinden dela ese día? ¿Parécelles mal? ¿Sábelles a pouco e querían máis ese día e outros días? Ignoro se os xornais teñen estudos deste importante pormenor pero a miña impresión é que esa páxina en galego ten boa aceptación, fiándome no que eu comprobo eses días, que é moi parcial, e fiándome no feito de que os xornais repiten ano tras ano esa experiencia.

Busquemos datos máis fiables. ¿Ofrécenos o *Mapa Sociolingüístico de Galicia* algunha información precisa sobre as preferencias dos galegos verbo do uso do galego nos medios de comunicación? Ofrece. Un 60'6% ve ben o galego na información deportiva e nos sucesos. Un 65% pídeo na publicidade, e na radio e na TV.

	P 74 ¿Qué lle parece que a información deportiva ou os sucesos dos periódicos estean escritos en galego?	P 81 ¿Debe usarse máis o galego na publicidade?	P 80 ¿Ten que haber máis programas de radio e TV en galego?
Totalmente en desacordo	4'7 %	2'1%	2'1%
Bastante en desacordo	10'3%	4'2%	4'6%
Indiferente	24'4%	28'2%	27'6%
Bastante de acordo	27'8%	31'9%	33'6%
Totalmente de acordo	32'8%	33'5%	32'0%

Entre un 24 e un 28% son indiferentes. Como a oposición a le-las noticias en galego non supera nunca o 15%, **parece lexítimo inferir que, en principio, un 85% está aberto a le-las noticias en galego.**

En 1996 Helena Goyanes Villar e Outros publicaron o interesante traballo colectivo *A información en galego*⁵ que ten un capítulo III no que se analiza con detalle a opinión dos lectores dos xornais e

⁵ Goyanes Villar, H., Núñez Singala, M.C., Romero Rodríguez, P. e Tüñez López, M.: *A información en galego*. Edicións Lea, Santiago 1996.

que confirman canto dixera o *Mapa*. Referireime máis veces a este libro pioneiro e imprescindible.

3.2. *¿É inminente a morte da lingua galega?*

Pero hai máis. Cando algún persoeiro fai algunha declaración apocalíptica verbo do futuro da lingua, é habitual que a prensa escrita lle conceda xeneroso espacio. Tal xenerosidade ten tres motivos. O primeiro é que, como ese tipo de vaticinios nunca son comprobables en vida do *profeta*, o *profeta* nunca queda mal, e o vaticinio é un aguillón que provoca e vende. O segundo é que, como cumpren o lexítimo labor de crítica a un Goberno obrigado a promove-la lingua, teñen acollida entre os estudantes e os menores de 25 anos (cousa que mide o *Mapa*). O terceiro é que sospeito que estas ideas apocalípticas son do agrado de non poucos redactores, polo que direi máis en diante.

Ora ben, fronte ás teses da inminente morte da lingua o *Mapa* tamén detecta que a sociedade percibe que o galego, a pesar dos evidentes problemas, vive unha recuperación, percibe que no futuro o uso do galego vai seguir medrando, e a inmensa maioría desta sociedade (86,6%) pide que se potencie:

P 116 ¿Cre Vde. que o galego se fala...?	Comparado a hai 10 anos	Comparado a hai 25 anos	Comparado a hai 40 anos
Menos	12'9 %	20'8%	27'6%
Igual	11'5%	12'3%	11'1%
Máis	75'5%	66'9%	61'2%

P 117 Nos últimos anos o seu aprecio polo galego ...	
diminuíu	3'1 %
mantívose	48'2%
augmentou	48'7%

P 111 ¿Cal será o futuro das linguas en Galicia?	
Falarase só castelán	0'6 %
Falarase máis castelán	11'3%
Falaranse as dúas por igual	28'9%
Falarase máis galego	55'4%
Falarase só galego	3'3%

P 107 ¿Qué opina Vostede de que medre o uso do galego, de que se potencie?	
Totalmente en desacordo	1'3%
Bastante en desacordo	2'2%
Indiferente	9'9%
Bastante de acordo	29'8%
Totalmente de acordo	56'8%

(Fonte: Seminario de Sociolingüística da R.A.G., *Actitudes...* Apéndice 2)

As teses da inminente morte da lingua reciben un suspenso radical, xa que só un 0'6% cre nesa morte e só outro 11'3% cre que o futuro de Galicia será un bilingüismo co galego en minoría. Máis aínda, os máis dos galegos teñen a sensación de que o galego se fala máis do que hai dez, hai vintecinco e hai corenta anos, se ben é certo que, canto máis atrás no tempo, menor é esa maioría. E todos afirman (pregunta 117 do *Mapa*) que nos últimos anos o aprecio que tiñan pola lingua galega medrou e só lle diminuíu a un 3'1%. Houbo, hai unha crise grave (¿que lingua non a ten nos tempos de globalización que vivimos?) pero o galego está rexurdindo. Vese que, cando Cunqueiro formulou o desexo de que a nosa lingua vivise mil primaveras máis, ventaba co seu fino olfacto de poeta que ese era o desexo do seu pobo.

Ora ben, a sociedade reparte de maneira moi desigual a responsabilidade da sacar esta lingua das catacumbas: a máxima responsabilidade atribúella ó Goberno galego, mentres que ós Medios de Comunicación atribúelles unha das responsabilidades máis baixas.

P 110 ¿Quen e en que medida debería responsabilizarse da normalización do galego?	O goberno central	O ensino	Os medios de comunicación	As empresas	Os concellos	A Xunta de Galicia	Os pais	Os intelectuais
Nada	32'8%	2'6%	3'2%	12'0%	2'7%	1'9%	3'2%	3'1%
Pouco	12'8%	4'1%	5'0%	11'2%	3'0%	1'6%	4'3%	3'7%
Algo	21'2%	14'6%	17'2%	26'4%	11'0%	6'7%	15'5%	13'4%
Bastante	19'2%	36'9%	38'7%	29'1%	31'3%	23'2%	33'5%	32'1%
Moito	14'0%	41'7%	35'9%	21'3%	52'0%	66'5%	43'6%	47'7%

Resumindo: o pobo galego ve o galego como unha lingua que rexorde e espera que esa lingua siga avanzando. Temos, polo tanto, unha clientela mínima para o incremento rendible. Temos unha demanda.

É certo que hai outros factores: o hábito de ler gratis o xornal fai que as cifras de competencia non sexan sen máis cifras de mercado ou que persoas que len ben o galego non sintonicen con calquera liña editorial polo feito de que ese xornal se exprese en galego. Pero tamén eses son problemas de mercadotecnia, non problemas lingüísticos. O que parece certo é que hai demanda de prensa escrita en galego. Vexamos, logo, se esa demanda está atendida ou está afogada.

4. Datos de tres días na prensa escrita de Galicia 24-26.10.1998 (sábado, domingo e luns)

A presenza da lingua propia de Galicia na prensa diaria é absolutamente residual. Esa é a percepción que ten calquera persoa sen máis análise. Para ter unha idea un pouco máis precisa, fíxen un repaso das páxinas dos xornais galegos durante tres días que me parecen representativos dos altos e baixos da produción semanal: sábado, domingo e luns. Collín ó chou os días 24, 25 e 26 de outubro de 1998. Collín as cabeceiras galegas que cito e que, aínda non sendo toda a prensa que se vende en Galicia, son as que a xente reconece como prensa de Galicia e, dende logo, son as que poden ter algo de galego, xa que é impensable que diarios como *Marca* poidan ter algún inserto en galego.

Fíxeno con certo tino pero non exclúo que me pasase inadvertido algo, que probablemente será na sección de *anuncios por palabras*.

Día 24			Porcentaxes		
Cabeceira	Páx.	Contido	do día	total do día	sen <i>O Correo</i>
<i>Atlántico</i>	80	Artigos verbo de Pinochet (Francisco Castro), Beato Faustino Míguez (Pablo Pérez), Humor do Carrabouxo, Programación TVG	1'50		
<i>Diario de Pontevedra</i>	60	Noticias: AAVV. de Mendiña e Centro de Saúde do Grove. Publicidade. Programación da TVG	1'74		
<i>El Correo Gallego</i>	80	Publicidade institucional, teatral, Resume DOG, e colaboracións de Sixto Seco e Alfredo Conde. Progr. TVG	2'01		
<i>El Ideal Gallego</i>	72	Programación da TVG	0'10		
<i>El Progreso</i>	72	Ingreso de A. Santamarina na Academia: noticia e artigo (Alonso M.). Publicidade institucional e de Caritas e C. Transfusión. Selección DOG e TVG. Encrucillado e Progr. TVG	2'51		
<i>Faro de Vigo</i>	72 +8(5)	Publicidade do Concello de Vigo, unha sección de libros en galego, un poema de Celso Emilio nunha reportaxe verbo de Antón Beiras	2'80		
<i>La Región</i>	72 +12	Humor do Carrabouxo, Publicidade de Institucional. Información cultural e comunicados. Progr. TVG.	2'68		
<i>La Voz de Galicia</i>	80 +10(6)	Valle Inclán e ingreso de A. Santamarina na Academia (Suso de Toro, Franco Grande e V. Freixanes). Colaboración de C. Casares. Humor de Siro e X. Marín. Publicidade privada e institucional. Unha carta ó Director. Encrucillado e xeroglífico. Estado do mar. Describe en castelán o que selecciona da TVG (igual fai no suplemento <i>El Semanal</i>).	3'65		
<i>O Correo Galego</i>	56	Todo.	100	12'98	2'11

Día 25			Porcentaxes		
Cabeceira	Páx.	Contido	do día	total do día	sen O Correo
<i>Atlántico</i>	100	Artigo sobre o beato Faustino Míguez. Recolle en castelán o ingreso de A. Santamaría (sic) na RAG coa seguinte cita falsa: <i>Cando él [Piñeiro] pronunciou o seu discurso o 60 por cento dos galegos falaban galego habitualmente na súa casa e o transmitían... a porcentaxe sitúase agora no 30 por cento (p.34<AGN).</i>	0*59		
<i>Diario de Pontevedra</i>	64	Ingreso de A. Santamarina, Exposición do C.P. de Bueu, Información (¿publicidade?) da Cons. Sanidade, artigo sobre Sarmiento, humor de M. Castro, longa entrevista ó alcalde de Poio (BNG).	6*55		
<i>El Correo Gallego</i>	80 +26(20)	Premio Xerais (G ^a Bodaño), Arturo Souto (Neira Vilas), Bibliografía (Quintás S.). Ingreso de A. Santamarina. Páxina relixiosa (Fernández Lago). Colaboración de A. Conde. Publicidade de empresas do Moble da Estrada.	5*52		
<i>El Ideal Gallego</i>	64 +26(22)	Publicidade da Xunta, Deputación e Universidade da Coruña. Progr. TVG.	0*74		
<i>El Progreso</i>	80 +24(20)	Publicidade da TVG, USC, Sergas, Concello de Sarria. Información (¿publicidade?) da Cons. Educación. Noticia de ADEGA, Artigos de Jorge de Vivero e Xesús Mato. Progr. TVG.	3*23		
<i>Faro de Vigo</i>	84	Humor de Quesada e de Gogue. Información (¿publicidade?) da Cons. Educación. Public. da USC e da Mancomunidade de Municipios, artigo de M ^a X. Queizán. Progr. TVG.	2*41		
<i>La Región</i>	104	Noticia de despidos na empresa Luís Aragónés. Progr. TVG	0*24		
<i>La Voz de Galicia</i>	96 +20(15)	Información do Premio Xerais, da necesidade dunha Escola Superior de Arte Dramática. Carta en galego do Conselleiro de Educación (que se introduce en castelán). Artigos de Xurxo Borrazás (Baldaío), Casares, Araúxo, Chao, Reixa e Beiras. Carta vb. Pinochet, Publicidade institucional (Xunta, Ciuga, USC, UC) Humor de Siro e X. Marín. Encrucillado e xeroglífico. Estado do mar. Conto como galego foto de media páxina de Xurxo Lobato con pe en galego. Infórmase en castelán de páxinas web que están en galego (<i>Rutas dos nosos soños</i>)	5*59		
<i>O Correo Gallego</i>	64	Todo	100	13*87	3*10

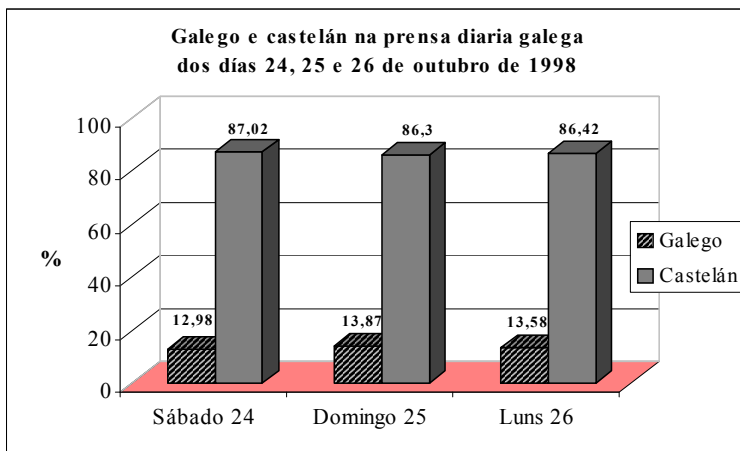
Día 26			Porcentaxes		
Cabeceira	Páx.	Contido	do día	total do día	sen <i>O Correo</i>
<i>Atlántico</i>	80	Só ten unha páxina de publicidade da ONCE	1'25		
<i>Diario de Pontevedra</i>	64	Información-publicidade da Consellería de Educación, artigo de Casalderrey e anuncio de fontanería subvencionado.	1'93		
<i>El Correo Gallego</i>	80	Publicidade de ETT, Área Central, ONCE. Artigos de A. Conde, X. Senín e C. Mella. Carta. Progr. da TVG.	3'29		
<i>El Ideal Gallego</i>	68	Só ten unha páxina de publicidade da ONCE	1'47		
<i>El Progreso</i>	80	Cartas, esquela e encrucillado	0'97		
<i>Faro de Vigo</i>	72	Publicidade da Radio Galega, artigo de Ferrín. Humor de Gogue. Carta e Progr. da TVG.	1'68		
<i>La Región</i>	64	Non atopei nada	0'0		
<i>La Voz de Galicia</i>	80	Suplemento <i>A Voz na escola</i> . Artigos de Casares, Suárez Canal e Camilo Franco. Humor de Siro e X. Marín. Encrucillado e xeroglífico. Estado do mar. Carta. Progr. TVG.	11'65		
<i>O Correo Galego</i>	56	Todo	100	13'58	2'78

Se esta pequena cata for representativa, temos que sinalar que, ademais do escasísimo uso do galego, chama a atención a redución de contidos: está ausente o galego da maior parte das seccións e, aínda que tería que repasalo, quedei coa sensación de que é menos frecuente nas páxinas impares, tradicionalmente máis prestixiadas. O galego non se utiliza para falar de política internacional, española, europea, nin de deportes ou de economía. O galego resérvase para a información cultural, o humor gráfico, os artigos de intelectuais que colaboran co xornal unha ou varias veces por semana e maila programación da TVG, que algún xornal publica en castelán mantendo os títulos dos programas. O resto, cando non o máis, procede do exterior da Redacción: son os comunicados de grupos sociais (se non se traducen converténdoo en noticia de Redacción que é a práctica habitual) e algunha carta dos lectores; e maiormente a publicidade institucional. A impresión destes tres días é que é excesiva a proporción do que podíamos chamar *galego de pago*.

A porcentaxe, dentro duns números sumamente baixos, é desigual. Por iso podemos ve-lo seguinte cadro por cabeceiras:

Cabeceira	Día	Porcentaxe do día	Porcentaxe dos tres días
<i>Atlántico</i>	24	1'50%	1'11
<i>Atlántico</i>	25	0'59%	
<i>Atlántico</i>	26	1'25%	
<i>Diario de Pontevedra</i>	24	1'74%	3'40
<i>Diario de Pontevedra</i>	25	6'55%	
<i>Diario de Pontevedra</i>	26	1'93%	
<i>El Correo Gallego</i>	24	2'01%	3'60
<i>El Correo Gallego</i>	25	5'52%	
<i>El Correo Gallego</i>	26	3'29%	
<i>El Ideal Gallego</i>	24	0'10%	0'77%
<i>El Ideal Gallego</i>	25	0'74%	
<i>El Ideal Gallego</i>	26	1'47%	
<i>El Progreso</i>	24	2'51%	2'23%
<i>El Progreso</i>	25	3'23%	
<i>El Progreso</i>	26	0'97%	
<i>Faro de Vigo</i>	24	2'80%	2'29%
<i>Faro de Vigo</i>	25	2'41%	
<i>Faro de Vigo</i>	26	1'68%	
<i>La Región</i>	24	2'68%	0'97%
<i>La Región</i>	25	0'24%	
<i>La Región</i>	26	0'00%	
<i>La Voz de Galicia</i>	24	3'65%	6'96%
<i>La Voz de Galicia</i>	25	5'59%	
<i>La Voz de Galicia</i>	26	11'65%	
<i>O Correo Galego</i>	24	100%	100%
<i>O Correo Galego</i>	25	100%	
<i>O Correo Galego</i>	26	100%	

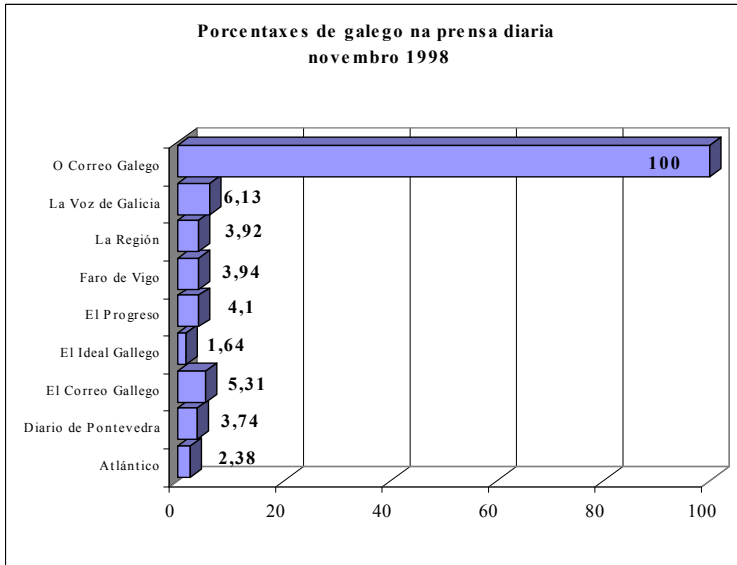
Vexámo-la desproporción cun gráfico que fala de seu:

Nunha sociedade bilingüe en proporcións moi favorables ó galego a prensa diaria escrita, coa excepción do *Correo Galego*, ofrécelle a esta lingua unha presenza irrelevante, coma se fose o medio de expresión dun grupo social marxinal. Ningún xornal espella as porcentaxes de uso do galego por parte da sociedade galega, nin sequera as de competencia lectora en galego que existen en Galicia, nin sequera as da metade desa competencia lectora. Ningún xornal acadana nos tres días o promedio do 7% e case todos están por baixo do 4%.

5. Presencia do galego na prensa diaria en novembro de 1998

Pero ¿tres días son representativos da traxectoria lingüística dun xornal? Eu coido que sábado-domingo-luns deben aproximarse abondo pero, por se ese período non respondese á media dun mes, quixen afina-la medición buscando datos dun mes enteiro. Ese mes foi novembro de 1998. Por razóns de espacio non vou agora desglosa-los contidos e darei só os números finais.

Hai, como sospeitaba, algunha variación: un ou dous puntos en varios xornais, pero, fóra do *Correo*, só un segue superando o 6% (*La Voz de Galicia*) e só outro supera o 5%. (*El Correo Gallego*). Porcentualmente esas variacións non son, polo tanto, significativas: a prensa diaria escrita ten a lingua galega como asunto marxinal.

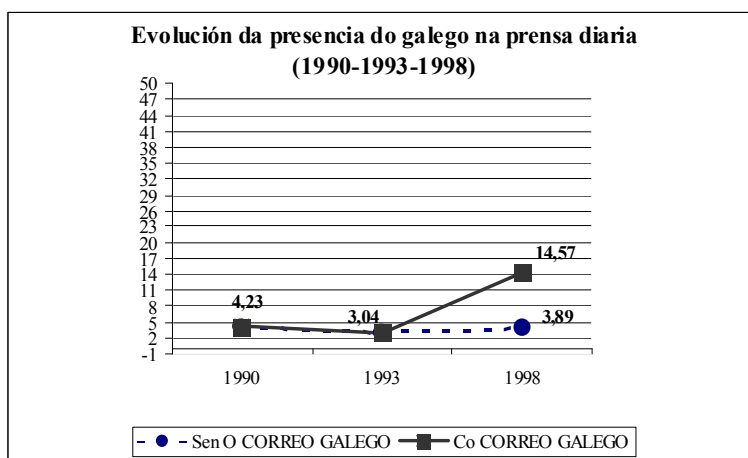
6. Evolución do uso do galego na prensa con datos de novembro de 1998

Comparemos agora estes datos cos que, de períodos semellantes, ofreceron Helena Goyanes Villar e outros e que nos permiten ver unha evolución do uso do galego por cabeceiras nos derradeiros oito anos.

Cabeceira	1990	1993	1998
<i>Atlántico Diario</i>	4'20%	2'62%	2'38%
<i>Diario de Pontevedra</i>	2'96%	2'34%	3'74%
<i>El Correo Gallego</i>	9'07%	5'08%	5'31%
<i>El Ideal Gallego</i>	3'01%	1'35%	1'64%
<i>El Progreso</i>	2'63%	3'42%	4'10%
<i>Faro de Vigo</i>	2'98%	2'47%	3'94%
<i>La Región</i>	3'61%	2'97%	3'92%
<i>La Voz de Galicia</i>	5'39%	4'13%	6'13%
<i>O Correo Galego</i>			100'00%

Fonte: Elaboración propia aproveitando tamén os datos de Goyanes e outros.

Da comparación destes datos do mes de novembro de 1998 cos datos, tamén de cadanseu mes, ofrecidos por Helena Goyanes, obtémola seguinte curva de evolución, incluíndo e sen incluí-la nova presenza do *Correo Galego*, editado integramente en lingua galega.

A liña que nos marca a evolución do uso do galego na prensa diaria escrita nestes oito anos, presenta un despegue do 4'3% ó 14'7% debido á aparición do *Correo Galego*. Pero o resto das cabeceiras seguen estancadas en cifras irrelevantes por baixo do 6'5% e como grupo presentan un descenso do 4'23% ó 3'89%. Nada disto era de esperar en

vista das expectativas dos galegos, descubertas polo *Mapa Sociolingüístico de Galicia*, e en vista do ascenso que a lingua viviu e vive nos máis diversos sectores nos últimos anos.

7. Galego no uso social: a fala e maila lectura

7.1. Os datos

Poida que alguén argúa que competencia lingüística dos galegos en galego e expectativas de futuro para esta lingua son realidades en potencia; que o uso real na fala e na lectura son outra cousa e que iso é o que marca unha práctica comercial. Si, iso é cousa sabida; por iso temos que examinar tamén eses datos:

Qué lingua fala	Total	Urbano	Vilas	Rural
Só castelán	10'6 %	21'6%	10'6%	3'2%
Máis castelán	20'8%	35'8%	24'1%	9'6%
Máis galego	29'9%	30'9%	33'6%	28'2%
Só galego	38'7%	11'8%	31'8%	59'0%

Fonte: Seminario de Sociolingüística da R.A.G., *Usos lingüísticos en Galicia* pp. 45-65.

	Sempre en castelán	Máis castelán	Máis galego	Sempre en galego
P 73 ¿En que lingua le habitualmente?	43'8 %	52'0%	3'7%	0'5%
P 76 Cando ten que deixarlle unha nota a alguén, ¿en que lingua escribe?	65'7%	11'8%	8'8%	13'7%
P 77 ¿En que lingua son os programas de TV que ve?	3'3%	69'0%	27'2 %	0'5%
P 78 ¿En que lingua son os programas de radio que escoita?	20'6%	54'2%	22'0 %	3'1%
P 85 ¿En que lingua escibe/escibía na escola?	77'6%	20'0%	1'6%	0'8%

Fonte: Seminario de Sociolingüística da R.A.G., *Usos lingüísticos en Galicia* Apéndice 2.

Acabo de face-la proba de lume, porque capacidade non é o mesmo que hábito. Ben, pois en canto á práctica oral, do galego só queda excluído un 10'6%, porque o resto fálao sempre ou ocasionalmente. Por aí non hai problema.

En canto á práctica escrita, e tendo en conta que un 78'4% dos

enquisados non estudiara galego na escola⁶, sorprende que o número dos que nunca len en galego non supere o 43'8%. Isto quere dicir unha de dúas, ou que a lectura do galego non ten problemas para os que o entenden, ou que aprenderon a ler, ben por conta deles, ben asistindo a cursos desta lingua. O caso é que, **pouco ou moito, un 56% le en galego**. E sumo os que habitualmente len en galego sempre ou algunha vez, porque as preferencias poden deberse a que hai moito máis que ler en castelán –mesmo obrigatoriamente– e poden ser debidas a que o que encontran en galego non lles interesa. Polo que direi despois.

Pero aínda dispoñemos dun dato máis preciso. Volvo cita-lo libro de Goyanes, páxinas 132-133, onde se ofrecen os datos dunha enquisa entre os lectores galegos dos xornais⁷, do que resulta que *Oitenta de cada cen lectores de prensa diaria aseguran que len as novas que se publican en galego nos xornais*. E o desglose por idades é este:

¿Le Vde. as informacións que se publican en galego nos xornais?						
Idade	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	+ de 65
Si	89'9%	79'5%	80'6%	78'6%	75'5%	61'3%
Non	8'9%	18'2%	19'4%	21'4%	24'5%	38'7%

Fonte: Goyanes, *A información en galego* p. 133.

Se estes datos os confirmar unha mostra máis ampla, quedaría desautorizada a impresión contraria que di te-lo 54% dos redactores dos xornais⁸. Hai, logo, moita marxe para unha ampliación das porcentaxes de galego na prensa diaria, maiormente porque a xente máis nova carece de dificultades ou de prexuízos.

⁶ Para entender estes datos téñase en conta que os datos do *Mapa* obtivéronse en 1992, cando un 78'4% dos enquisados non estudiara galego na escola, nunha escola que lle condicionou a lingua a un 20,2% (e, deste 20%, a un 82% a favor do castelán). Se daquela a hoxe cambiaron algo estes datos, cambiarían presumiblemente a favor do galego.

⁷ Trátase dunha enquisa feita en 1990 a 400 lectores de xornais, maiores de 18 anos, en tódolos núcleos de máis de 1000 habitantes (p.125).

⁸ No varias veces citado libro de Goyanes e outros (p.159) os xornalistas consultados á pregunta *¿Cre que os lectores do xornal para o que traballa len as informacións en galego máis, menos ou igual que as que están escritas en castelán?* responden que menos (54%), igual (32%), máis (7%) e Ns/Nc (7%). Polo que parece son opinións dos xornalistas, non estudos de comportamento dos lectores. Non cuantifican cánto é ese “menos” nin analizan se esa menor lectura ten que ver co interese dos contidos ou coa dificultade da lingua pero indirectamente levan a poñer no 39% a audiencia mínima dun xornal en galego.

7.2. ¿Interesa ó mesmo número de lectores o que se publica en galego e en castelán?

Mesmo así, e en previsión de que os directores dos xornais teñan datos inéditos verbo da escasa lectura do que publican en galego, quero explicitar algo ó que xa aludín no ap. 3. ¿Interesa á mesma porcentaxe de lectores o contido do que se publica en galego e o contido do que se publica en castelán? A pregunta é importante porque esa hipotética menor lectura podería ser debida ós contidos e non á lingua en que se escriben. Os artigos de crítica literaria, os anuncios de edictos institucionais, as colaboracións de intelectuais son sempre informacións para minorías e moita xente sáltaas en galego e sáltaas en castelán. Outra cousa sería a información local, a deportiva ou as notas necrolóxicas. ¿Quen, dos que habitualmente len as notas necrolóxicas, salta unha por estar en galego? ¿Quen deixa de le-lo humor gráfico de Siro, de Xaquín Marín, do Carrabouxo ou de Quesada? ¿Quen saltaría unha crónica deportiva interesante, se estiver en galego? Probablemente só esa minoría impermeable á lingua galega, que mesmo sería capaz de privarse de ver un partido que lle interesase porque o dá en galego a TVG.

Que a maior lectura en castelán pode deberse a que o que ofrecen en castelán é máis interesante có que ofrecen en galego —e non a dificultades lingüísticas— próbaos o feito sorprendente de que os que habitualmente len sempre ou máis en galego suman un 4'2%, mentres que os que escriben sempre ou máis en galego chegan ó 22'5%, sendo como é máis difícil escribir do que ler. Se se fai o máis difícil e non se fai o máis fácil, é que o problema non está na dificultade senón na falta de interese da oferta.

8. Un dato que pode clarifica-la disintonía prensa escrita-sociedade galega

Un turista ou un peregrino observador que chegue a Galicia sabendo que a Constitución Española de 1978 despenalizou o uso das linguas chamadas menores e sabendo que as novas leis obrigan a promove-lo uso da lingua galega, cando se achegue a le-la nosa prensa diaria, botará de conta que a lingua galega é a lingua dun grupo marxinal de Galicia.

Pero, se ese visitante atento percorre Galicia observando o que fala a xente, observando que cando os programas de radio e TV en galego son interesantes superan en audiencia a oferta en castelán,

observando o crecente número e calidade das publicacións en galego, observando a presenza desta lingua no ensino, nos actos de Goberno, no Parlamento e, nos últimos anos, tamén na administración de Xustiza, na vida comercial e empresarial e na liturxia, dificilmente entenderá por qué a prensa escrita se mantén á marxe deste renacer da lingua galega.

A presenza marxinal da lingua galega na prensa diaria escrita non corresponde nin á competencia lingüística dos galegos en galego nin ás súas expectativas de futuro para esta lingua nin ó uso real desta lingua. Entra polos ollos que aquel 14'57% –na estimación máis favorable– de presenza do galego na prensa escrita diaria non responde a ningún outro dato lingüístico de Galicia: non hai ningún lugar de Galicia, por escolmado que sexa, no que se poida afirmar que só o 14'57% dos seus habitantes fala o galego (e nótese que a maior parte dos xornais están lonxe desa media). Polo tanto, ese turista ou peregrino será incapaz de comprende-lo divorcio case unánime entre estes medios de comunicación e o pulso lingüístico da sociedade galega que pretende informar. Esta prensa non transmite que o galego é unha lingua *que xoga a UEFA*.

E o asombro dese peregrino-turista medrará, se, repasando algunha hemeroteca, bate con informacións lingüísticas elaboradas por ou para os propios xornais, coma estas dúas:

Un 55% de los encuestados afirman que leen bien el gallego y sólo un 18 por ciento estiman que lo hacen mal. Aunque es creencia muy generalizada que sólo una minoría sabe leer gallego, la encuesta de IMO S.A. viene a desmentirlo casi tajantemente. ... Aun puestos en la postura más rígida y contabilizando sólo los que leen muy bien o bien, el porcentaje del 50% de lectores de gallego está superado. Algo muy difícil de imaginar hace solamente diez o quince años (LA VOZ DE GALICIA 18.12.1988).

Un 90 por ciento asegura hablar el gallego y un 94 por ciento, que lo entiende; sólo el 6 por ciento afirma no entenderlo (FARO DE VIGO 23.2.1989).

Pero o asombro do noso atento visitante aumentará aínda, se descubre que varios dos xornais galegos, que tan herméticos son coa lingua propia de Galicia, crearon seccións de imaxe para fabricaren produtos televisivos que venden á TVG, en moitos casos con éxito comercial, e, por suposto, integramente en galego.

A situación é anormal. ¿De quen depende esta anormalidade? Haberá quen diga que esta situación de anormalidade asenta nun hábito comercial (de orixe política e ideolóxica) pacificamente soportado por

unha sociedade esencialmente pacífica. Pero haberá que recoñecer que non é unha práctica inocua: ningún profesional da comunicación poderá dicir que ignora que esta práctica intervén activamente no cambio de hábitos lingüísticos da sociedade e que tal intervención vai máis alá do que, en principio, parecen os obxectivos dunha empresa de comunicación.

A obxectividade obrígame a recoñecer que este problema, de raíces ideolóxicas e moi antigas, non é un problema exclusivo do sector da prensa diaria escrita. A obxectividade obrígame a repetir que esta práctica intervencionista asenta nunha pacífica submisión social. Pero quero engadir que en ningunha parte se verá que un enfermo de anorexia pida que o salven dándolle de comer.

Sen embargo, no estudio de Goyanes hai indicios que nos levan por camiños menos transcendentales. Nas páxinas 149-159 ofrécense datos obtidos en 1990 maiormente entre as redaccións centrais dos xornais galegos. Dese estudio resulta que o 81,25% dos redactores non tiveron o galego como materia de estudio no bacharelato. Isto dá algo de luz. Pero engade (p. 157) un dato sorprendente: para o 48,8% dos redactores a escolla do idioma a empregar no traballo é unha decisión persoal mentres que para o 34,07 % son normas da empresa; e este 34% aínda matiza que, cando decide a empresa, é unha suxestión no 45,31% dos casos e unha imposición no 32,03%. Se estes datos son certos, son moi importantes, porque caería por terra a suposta ineptitude comercial da lingua galega para a actividade xornalística.

¿De que depende a escolla do idioma a empregar no seu traballo xornalístico?			
Unha decisión persoal	48,80 %		
Normas da empresa	34,07 %	45,31%	Unha suxestión
		32,03%	Unha imposición
		22,65%	Ns/Nc
Ns/Nc	17,03 %		

Fonte: Goyanes, *A información en galego* p. 157.

Se estes datos ofrecidos por xornalistas de oficio son certos, cambian completamente a nosa percepción do problema, porque caería de sentido seguir analizando as dificultades da lingua galega para vehicula-la información diaria escrita, cando o fondo da cuestión estaría nos redactores e nos consellos de administración.

8.1. Os redactores

Se case o 49% dos redactores da prensa diaria escrita se declaran responsables da escasa presenza do galego na prensa escrita, unha parte substancial do problema pode estar en que nunca meditaron seriamente o porqué a lingua galega rexorde nin qué dimensión europea (lémbrese o que dixen no ap. 1 verbo do *Euromosaïc*) ten ese rexurdimento; pode estar en que o 81'25% non estudia galego no bacharelato; en que, afeitos a depender de axencias de prensa foráneas, carecen de perspectiva galega e, polo tanto, poden ignorar que o 85% dos galegos está aberto a le-las noticias en galego, que o 80% as le – contra o que eles mesmos pensan– e que o 56% le habitualmente pouco ou moito en galego. O problema pode estar na rutina, pracer moi barato nunha sociedade tan pouco esixente cos seus dirixentes. A nosa é unha sociedade contentadiza e relativista, máis cordial ca cerebral. Esta nosa sociedade non se apaixona polos debates: en Galicia os debates apáganse cando se redefina a qué *parroquia* pertence o que presenta ideas críticas: entre nós interesa menos o debate serio e interesa máis saber se Fulano é dos nosos ou non; descuberto –ou decidido– isto, o debate é superfluo. Por iso a rutina fana aquí tantas enerxías que na emigración realizan grandes creacións. E isto afecta non só ó xornalismo senón a tódolos sectores sociais galegos.

Se os datos de Goyanes e outros son certos, enténdese que os xornalistas ofrezan espazo a calquera declaración que anuncie a inminente morte do galego, porque transforma a súa rutina en perspicacia (*Xa o dicía eu. ¿Para que vou escribir en galego se en dúas xeracións morre?*). Sempre pensei que estes vaticinios apocalípticos, nacidos da boa intención pero que non pasan de vaticinios⁹, teñen o efecto perverso de profecía que se autorrealiza e de paraugas ideolóxico para os que decidiron excluí-la nosa lingua do seu traballo profesional.

Se estes datos son certos, a situación sería moi semellante á que se dá entre funcionarios, profesores, sacerdotes, xuristas: o problema aparenta ser institucional ou empresarial ou técnico pero é primordialmente persoal. É o que dicía Ramón Piñeiro: *o noso problema está fundamentalmente nas nosas cabezas*. Temos que repensar Galicia. O que acontece é que hai que repensala co corazón, coa intelixencia emocional –como din agora os psicólogos. Nada conseguiremos se só se atende o cerebro e non se toca o corazón. Cos redactores en exer-

⁹ Un lembra os vaticinios de Voltaire sobre a decadencia do inglés fronte ó francés ou os do *Catecismo patriótico* sobre a destas dúas linguas (*que van camino de su disolución completa*) fronte ó español.

cicio todo parece indicar que boa parte do problema solucionaríase cunha aproximación cordial e científica á lingua, que tería que ser personalizada e axeitada ás concretas necesidades profesionais. Os posibles problemas técnicos soluciónanse cun curso personalizado de galego e poñendo nas mans deles as ferramentas e correctores informáticos de que hoxe dispoñemos. Eu apelo ás raíces éticas dos homes e mulleres que son responsables desta prensa, para solicitar esa apertura á lingua que nos permita unha **aproximación progresiva ás porcentaxes de uso** social da lingua galega. Os que non están xa nesta liña descubrirán nela moitas satisfaccións. Boa parte dos xornalistas que están ás portas esperando o relevo están xa ben formados en lingua galega e, nalgúns casos, con inequívoco compromiso con ela.

8.2. *Os consellos de administración*

En canto ós consellos de administración (responsables, se os datos citados son certos, dunha parte menor do problema que nos ocupa) haberá que convencelos de que é viable comercialmente esa **aproximación progresiva ás porcentaxes de uso** social da lingua galega. Os datos que, se cadra, teñen de escasa lectura do que publican en galego, teñen que ver co reducido interese do que neses textos transmiten. Hai campo para esa aproximación progresiva e non é previsible unha mingua das vendas, se as distintas cabeceiras o fan harmonicamente e coa debida pedagogía. Tamén vento que non lle había falta-la colaboración dos seus clientes, aínda que houbera algunha voz discordante (que xa sabemos que non pasará dun 15%). Digo máis. Coido que hai espazo para un gran xornal integramente en galego e que non faltarían milleiros de accionistas voluntarios para unha empresa xornalística con garantías de audacia, imparcialidade e que vise o mundo desde a óptica de Galicia. A realidade do *Correo Galego* merece cada mañá o meu apoio activo pero é perfectible. O meu apoio firme a diario expresa a gratitude a cantos fan posible este xornal e é tamén unha esperanza de que mañá teremos un *Correo* mellor. Pero recoñezo que se precisan xornais de liña distinta á do “único diario en lingua galega”, porque esta lingua debe vehicula-la policromía da nosa sociedade e, dende logo, non pode cargar coa culpa de problemas que existen, si, pero que son comerciais e non lingüísticos.

Pero hai máis. A escasa presenza da lingua galega na prensa diaria corresponde a unha época na que a prensa diaria ten ingresos procedentes da Xunta de Galicia en forma de contratos de publicidade. ¿El é certo –como algunha vez oín dicir– que tamén recibe diñeiro en

concepto de promoción da lingua galega? Descoñezo este asunto, que é responsabilidade dos nosos representantes políticos. Pero, se con estas paupérrimas porcentaxes a prensa recibise fondos públicos por ese concepto, tiñamos que concluír que o pouco galego que lemos estaríámolo pagando: o que significaría que a prensa non se identificaría coas aspiracións desta sociedade autónoma, senón que só comerciaría con elas. Se tal fose certo, sería o dato máis triste deste estudio.

9. A lingua non ten ideoloxía

Quero rematar cunha observación elemental pero necesaria. Os galegos non falámo-lo galego por ideoloxía, senón porque si, porque é o natural, porque é o noso. Unha lingua que acadada tamaño uso social está lonxe de se-lo sociolecto que caracterizaría un grupiño marxinal ou unha asociación gremial, política ou estética: o galego é unha lingua que falan cidadáns das máis diversas ideoloxías, estéticas e profesións. A lingua galega non ten color política; e coido que tampouco ten color política –aínda que haxa quen pense o contrario– o esforzo de normalizala, de abri-lle tódalas portas da vida pública, oficial e comercial. Todos somos necesarios. Ora ben, a descuberta do galeguismo implica unha profunda reflexión persoal. Por iso é lento o proceso de normalización e á normalización non se chegará por victoria dos galeguistas senón por encontro cordial dos que xa descubrímo-lo galeguismo (Otero Pedrayo advertía que *Todos somos conversos*) cos que aínda non o descubriron.

Polo tanto non se pide un cambio por razóns ideolóxicas, senón por razóns éticas e comerciais. Éticas, porque o informador que bloquee a libre circulación da lingua, está sobrepassando o seu papel ó impulsar cambios nos hábitos lingüísticos da sociedade. Comerciais, porque o cambio, non necesariamente traumático, é comercialmente rendible. Un primeiro paso, que cambiaría moito as cousas, sería **non traducir ó castelán toda a información que un xornal recibe en galego das Institucións e de todo tipo de asociacións.**

Todo indica que nese cambio a prensa encontrará a simpatía dos galegos. A miña teríaa segura.